

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**VYUŽITÍ HUDBY VE VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA NA
STŘEDNÍ ŠKOLE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Anna Kunášková

Učitelství pro SŠ, obor ČJ - HV

Vedoucí práce: PaedDr. Jana Vejvodová, CSc.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci s názvem *Využití hudby ve výuce českého jazyka na střední škole* vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne 30. 3. 2023

.....

Anna Kunášková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce PaedDr. Janě Vejvodové, CSc., za trpělivost a věcné připomínky. Velký dík patří i mému manželovi, který mě po celou dobu studia věrně podporoval.

RESUMÉ

Kunášková, Anna. Západočeská univerzita v Plzni, 2023. *Využití hudby ve výuce českého jazyka na střední škole.*

Vedoucí práce: PaedDr. Jana Vejvodová, CSc.

Práce se zabývá propojením výuky českého jazyka a literatury s hudbou. Poukazuje na přínosy využití artificiální i nonartificiální hudby ve výuce pomocí didaktických aktivit založených na konkrétních hudebních ukázkách řazených k tematickým celkům učiva českého jazyka a literatury. Aktivity podkládá analýzou rámcových vzdělávacích programů i školních vzdělávacích programů, učiva všech tří složek předmětu český jazyk a literatura. Výzkumem porovnává slohové práce žáků dvou srovnatelných tříd, kterým bylo zadáno stejné zadání s jinou hudební ukázkou a na výsledcích výzkumu posuzuje vliv hudby na žákovské texty. Práce přináší podklady k zařazení hudebních ukázek do výuky češtiny ve všech třech jejích složkách, tedy v jazykové výchově, slohové a komunikační výchově i literární výchově a ukazuje, že výuka češtiny může být hudbou obohacena.

KLÍČOVÁ SLOVA:

výuka českého jazyka a literatury, hudba, psychologie hudby, didaktika českého jazyka a literatury, didaktické aktivity, hudba artificiální, nonartificiální hudba, slohová a komunikační výchova, jazyková výchova, literární výchova

Obsah

ÚVOD	1
1. ANALÝZA UČEBNÍCH MATERIÁLŮ	3
1.1. Obecná stručná analýza	3
1.2. Cíle využití hudby v jednotlivých tématech jazyka a jazykové komunikace a literární komunikace	9
2. VÝZKUM.....	11
2.1. Východiska výzkumu	11
2.2. Interpretace výsledků výzkumu.....	12
2.3. Příklady praktického využití hudby v hodinách českého jazyka.....	17
2.3.1. Využití hudby v literární výchově.....	18
Ilustrace dobové hudby	19
Zhudebněný text	22
Aplikace literární teorie	24
Charakteristika literatury na základě hudební ukázky	26
2.3.2. Komunikační a slohová výchova	28
Úvaha.....	30
Vypravování.....	31
2.3.3. Jazyková výchova	32
Výslovnost a transkripce (fonetika)	33
Smetanova Vltava (morfologie)	35
Zkratky (lexikologie)	38
Skladba věty podle hudby (syntax)	40
Hudební diktát (pravopis).....	42
ZÁVĚR	44
LITERATURA.....	46
PŘÍLOHY.....	50

ÚVOD

Cílem práce je přinést konkrétní didaktické aktivity pro výuku českého jazyka, ve kterých je využívána artificiální i nonartificiální hudba jakožto didaktický prostředek. Práce tak předkládá metody a aktivity, které dokládají základní tezi o užitečnosti využití hudby ve výuce českého jazyka, a to jak pro rozvoj jazykových dovedností žáků, tak i jejich estetického vnímání. Hudba se také může stát dobrým zdrojem motivace. Pomocí hudby se jazyková teorie může přenést do oblasti, která je žákům bližší, tedy ke zkušenosti, do praxe. Hudba může žákům pomoci uplatnit kreativitu při vlastní (především slohové) tvorbě. Didaktické aktivity, které jsou zde navrhovány, mají za cíl umožnit kvalitní výuku českého jazyka díky využití hudby.

Pro to, aby cíle práce došly svého naplnění, jsem se rozhodla využít postup, který zahrnuje analýzu učiva, výběr hudebních ukázek, příklady aktivit a výukových metod a také výzkumné ověření aplikace hudby v hodině. Analýzou učebnic i dalších pomůcek jsem identifikovala tematické celky, v nichž lze hudby funkčně využít, a navrhla jsem konkrétní hudební ukázky ve vztahu ke zvolenému výukovému cíli konkrétních témat a hodin. Navrhované aktivity analyzuji a charakterizuji je z hlediska jejich významu pro rozvoj osobnosti žáka, ať už v oblasti psychologické, kognitivní nebo sociální. Zabývám se provázaností jednotlivých aktivit s jazykovým učivem, literárním učivem i s učivem slohové a komunikační výchovy. Výzkum je zaměřen na působení hudby v aktivitě slohové a komunikační výchovy, neboť zde lze nejrelevantněji hodnotit působení hudby na žákovské slohové práce, a to zejména na jejich obsahově tematickou složku.

Diplomová práce je rozdělena do tří základních kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. V první kapitole práce je provedena analýza učebnic, témat a zejména vymezení výukových cílů pro jednotlivá témata, v nichž lze využít hudby. Druhá kapitola přináší výzkum zaměřený na využití hudby při slohové výuce. Třetí kapitola předkládá možnosti propojení výuky českého jazyka s využitím hudby. Přehledné rozdělení dle jednotlivých složek předmětu český jazyk a literatura umožňuje systematicky popsat aktivity a metody, které jsou používány, neboť pro každou složku předmětu, ať už jazykovou, literární nebo pro slohovou a komunikační výchovu jsou aktivity rozdílné, neboť využití hudby hraje jinou roli v každé složce zvlášť. Tyto role jsou zde taktéž popsány. Příklady didaktických metod a aktivit jsou rozepsány nejen s návody a konkrétním zadáním, ale uveden je také jejich přínos. U většiny aktivit je uvedeno

i příkladné řešení, kterým se učitel může při posuzování výsledků práce žáků v aktivitách řídit. V závěru jsou shrnuty výsledky diplomové práce.

1. ANALÝZA UČEBNÍCH MATERIÁLŮ

1.1. Obecná stručná analýza

Práci, jež má za cíl podložit užitečnost využití hudby při výuce českého jazyka, je třeba nejprve podložit strukturální analýzou učiva a témat v předmětu český jazyk. Tato kapitola se zabývá analýzou učiva českého jazyka pro střední školy a vyšší stupeň gymnázií. K tomu jsou použity zdroje, v nichž je věnována pozornost všeobecné státní maturitní zkoušce z českého jazyka a literatury, tj. všeobecně platné zkoušce z předmětu pro všechny střední školy a gymnázia. Jde o publikace shromažďující oficiálně vymezený obsah, který je společný všem školám třetího stupně: *Přehled středoškolského učiva českého jazyka* (2015), *Český jazyk v kostce* (2019), *Odmaturuj z českého jazyka* (2007), *Literatura – přehled středoškolského učiva* (2005). Analýza zahrnuje také *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* (2022) a *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání 75 – 41 – M/01 Sociální činnost* (2020) jako reprezentující rámcový vzdělávací program (RVP) pro střední školu, a to zejména proto, že aktivity z metodické části práce byly ověřeny na dvou gymnáziích a jedné střední škole sociálního zaměření. Oba tyto rámcové vzdělávací programy jsou tedy při tvorbě aktivit směrodatné. Analyzovány jsou tři školní vzdělávací plány (ŠVP), z gymnázií jsou to ŠVP Gymnázia v Blovicích, ŠVP Církevního gymnázia v Kutné Hoře a ŠVP Církevní střední školy Plzeň, oboru Sociální činnosti, jsou to školy, na kterých byly některé aktivity využity.

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura patří do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Význam této oblasti spočívá:

„především v rozšiřování vědomého užívání jazyka jako základního nástroje pro rozvíjení abstraktního myšlení a v prohlubování vyjadřovacích a komunikačních schopností a dovedností vytvářejících podklad pro všestranné efektivní vzdělávání. (...) Žáci získávají přiměřené poučení o jazyku (...), které slouží jako východisko ke komunikaci v různých, i náročnějších typech mluvených i psaných textů. To umožní vybudovat kompetence pro jejich recepci a produkci a pro čtení s porozuměním, jež povede k hlubokým čtenářským zážitkům. (...) Rozvoj těchto schopností a dovedností spolu s osvojením vymezených poznatků teoretických je důležitý nejen pro studium

češtiny, ale i obecněji, neboť v jazykovém ztvárnění je uloženo mnoho poznatků a nové myšlenky se obvykle vyjadřují přirozeným jazykem.“ (RVP G, 2022, s. 12)

RVP G i RVP SOV pro sociální činnost nám pro dané oblasti poskytuje jak očekávané výstupy, tak učivo, tedy obsah. Obě tyto složky se dále dělí na jednotlivá témata, která jsou zde jmenována. Témata učiva jsou shodná s tématy uvedenými ve výše zmiňovaných publikacích. Vzdělávací obsah složky Jazyk a jazyková komunikace je oddělen od obsahu složky Literární komunikace. RVP SOV pro obor sociální činnosti je stručnější než RVP G a rozděluje učivo do tří složek: zdokonalování jazykových vědomostí a dovedností, komunikační slohová výchova, práce s textem a získávání informací. Nejméně je zde obsažena literární komunikace.

Jazyk a jazyková komunikace

Tato složka předmětu má žákům poskytnout základy teoretického porozumění jazyku a tím je připravit k samostatné tvorbě uceleného textu v psané i mluvené formě.

Oblast foneticko-fonologická, tedy hláskosloví, se zabývá zvukovou stránkou jazyka, spisovnou výslovností a zvukovými prostředky souvislé řeči, hláskami a fonémy. Výstupy obou RVP zahrnují zejména mluvený projev žáka zaměřený na správnou výslovnost a RVP G přidává k výstupům i vhodné použití nonverbálních prostředků vyjadřování. Jako podklad k mluvené praxi slouží teoretický základ, který je shodně obsažen ve všech vybraných publikacích. Jedná se o kapitoly popisující vznik řeči, soustavu a systém českých hlásek, zvukovou stránku slova a větného celku a zásady spisovné výslovnosti. Podobně je formulováno učivo i ve vybraných ŠVP. Blovické gymnázium i Církevní gymnázium v Kutné Hoře konkretizují ve svých ŠVP učivo na hlásku a foném, systém českých samohlásek a souhlásek, zvukové prostředky souvislé řeči a zásady spisovné výslovnosti. ŠVP Církevní střední školy v Plzni přidává ještě učivo o výslovnosti cizích slov.

Další tematickou oblastí jazykového vyučování je morfologie neboli tvarosloví. Černý (2008, s. 103) uvádí, že se morfologie „zabývá jednotlivými výrazy a jejich členěním do morfémů. Zajímá se především o morfémy gramatické a popisuje paradigmata, která na vybraném příkladu zachycují všechny tvary vzniklé v rámci flexe.“ RVP G zařazuje pouze učivo o slovních druzích, jejich mluvnických kategoriích a tvarech. Jediným

výstupem, který přímo souvisí s tvaroslovím je tento: „(Žák) ve svém projevu uplatňuje znalosti tvarosloví a slovtvorných a syntaktických principů českého jazyka“. RVP SOV pro obor sociální činnosti formuluje výstup obdobně: „(Žák) v mluveném i psaném projevu využívá poznatků z tvarosloví.“ Analyzované publikace shodně kladou důraz na určení mluvnických kategorií ohebných slovních druhů a jejich významy a na třídění slovních druhů. ŠVP obou gymnázií z morfologického učiva uvádí slovní druhy a jejich mluvnické kategorie a tvary. ŠVP Církevní střední školy se s předchozími dvěma plány shoduje, rozepisuje jen učivo o něco konkrétněji.

Oblast lexikologie se zabývá slovní zásobou českého jazyka, zahrnuje i slovtvorbu. Zkoumá lexikální jednotky včetně frazeologických, vztahy mezi slovy a způsoby tvoření nových slov. Dle Černého (2008, s. 147) je součástí lexikologie i hierarchizace slovní zásoby. RVP G jako výstup z oblasti lexikologie uvádí vhodné použití výrazových prostředků dle jejich funkce v dané komunikační situaci a vztahu ke kontextu. RVP SOV pro obor sociální činnosti se zaměřuje na vhodné využití terminologie a nahrazování cizích slov českými ekvivalenty. Vybrané publikace zařazují kapitoly o způsobech pojmenování, slově a jeho významu, vrstvách slovní zásoby a obohacování slovní zásoby. Ve všech vybraných publikacích je kladen důraz také na slovníky a jejich druhy. ŠVP blovického gymnázia vyjmenovává učivo velmi detailně, nikoliv však obsahově rozdílně. Oproti tomu ŠVP Církevního gymnázia v Kutné Hoře i Církevní střední školy v Plzni jmenují učivo stručněji, kladou důraz především na členění slovní zásoby a učivo tvoření slov.

Syntaktická oblast zahrnuje stavbu větných celků, větné členy a syntaktické vztahy. Základními pojmy syntaxe jsou věta a výpověď. „Popisuje se věta jako celek, analyzuje se její struktura, rozkládá se (...) na skladební dvojice a na členy těchto dvojic, takže popis končí u větných členů a jejich různých forem a prostředků jejich vyjádření.“ (Čechová, 2011, s. 350) Oba vybrané RVP uvádí jako výstupy uplatnění znalostí skladby při logickém vyjadřování. Vybrané publikace se shodují v úvodu syntaktické tematické oblasti, tedy v odlišení věty a výpovědi, větných vztahů a větných členů. Publikace *Odmaturuj z českého jazyka* věnuje větným členům pouze jednu kratší kapitolu. Oproti tomu druhé dvě publikace se věnují každému větnému členu zvlášť nejprve teoreticky a pak společně při větném rozboru. Každá z publikací následně klade důraz na jinou oblast skladby, shodují se v tématech souvětí a jejich druhy, odchylky ve větné stavbě, slovosled, věty záporné

a základy valenční skladby. *Český jazyk v kostce* navíc zařazuje kapitoly o psaní čárek ve větě a o hypersyntaxi. *Přehled středoškolského učiva českého jazyka* přidává pojednání o modalitě a postoji mluvčího. Blovické gymnázium má ve svém ŠVP výčet učiva, které rozděluje do čtyř oblastí: Základní pojmy oboru (klasická syntax, valenční syntax, textová syntax; výpověď, promluva, věta a souvětí, jazykové příručky), Klasická skladba (větné členy, významové skladební vztahy, formální skladební vztahy, věty, souvětí a jejich vztahy; Základy valenční syntaxe (základová větná struktura, valence, větné členy z hlediska valence a základové větné struktury); Základy textové syntaxe (skladební přetíženosť souvětí a vět jednoduchých, chyby u souřadného spojování větných členů a vět, aktuální členění výpovědi, slovosled a větosled, základní vlastnosti textu, principy jeho výstavby – koherence textu, vzájemné vztahy textů, nepravidelnosti ve větné stavbě a souvětí stavbě). Druhé dva ŠVP nejsou takto obsáhlé, jmenují především učivo jednoduché větné skladby, stavby souvětí, druhů vět vedlejších a vztahů mezi větami.

Druhou součástí oblasti Jazyk a komunikace je výchova komunikační a slohová. Obsah stylistiky je velmi proměnlivý, Černý (2008, s. 191) říká, že „dodnes není jednoznačně definovaný obsah“. Neuvádí samotnou definici, ale spíše definuje roli stylistiky, kterou spatřuje v popisu volby komunikačních prostředků dle komunikačního záměru, tématu, situace. Stylistika tedy vychází z výše uvedených disciplín jazykového systému a ze všech čerpá tak, aby mohla celistvě popsat koherentní text. Cíl výuky stylistiky shrnuje kolektiv autorů v publikaci *Mluvnice, komunikace a sloh* (2010, s. 108):

„Vedle teoretického poučení o stylu je důraz kladen na funkčně stylovou diferenciaci jazykových prostředků, praktické využití funkčních stylů, na samostatnou práci s textem, a to jak vzorovým, tak defektním. Cílem je vytvoření jazykově správného, kompozičně promyšleného textu s využitím všech možností daného funkčního stylu.“

RVP G uvádí učivo komunikační a slohové výuky obsáhle v několika bodech: funkce komunikátu v určité komunikační situaci, charakteristika základních vlastností textu a jeho výrazových prostředků, funkční styly a jejich realizace v textech. Výstupy RVP G směřují žáka k rozpoznání výrazových prostředků funkčních stylů a jejich vhodnému využití v komunikační situaci dle jejich funkce. Podobně formuluje výstupy i RVP SOV pro obor sociální činnosti, dále směřuje žáka k vhodné prezentaci, argumentaci, formulaci odpovědi a k dalším prvkům diskuze. Vybrané publikace, tedy *Český jazyk v kostce*, *Odmaturuj* a *Přehled středoškolského učiva českého jazyka* rozdělují část stylistickou

na úvod do stylistiky a následně dle funkčních stylů. *Přehled středoškolského učiva českého jazyka* zahrnuje do slohové, tedy stylistické kapitoly, i komunikační výchovu. Tématy slohové části výuky jsou tedy kromě úvodu do stylistiky funkční styly. Pozornost je věnována také jednotlivým slohovým útvarům daných stylů. Vybrané ŠVP formulují výstupy i učivo velmi podobně. Podrobně uvádí jako výstupy rozeznání výrazových prostředků jednotlivých funkčních stylů a vlastní tvorbu jednotlivých útvarů v daných funkčních stylech. U uměleckého stylu definují ŠVP výstupy takto: „Na základě analýzy textů rozezná (žák) funkční styl, najde jeho znaky; rozezná literární druhy a běžné žánry; v uměleckém stylu napíše umělecký popis a vyprávění.“ (ŠVP Gymnázium Blovice) „(Žák) má přehled o slohových postupech uměleckého stylu, vhodně používá slohové postupy a útvary uměleckého stylu.“ (ŠVP církevní střední školy v Plzni) Komunikační a slohová složka předmětu tedy skýtá nejvíce prostoru k žákově vlastní tvorbě a samostatné práci.

Literární komunikace

V literární složce předmětu se žáci seznamují s literárněvědnými pojmy, s vývojem literatury v průběhu historie a se základními autory a literárními díly napříč stoletími a kulturami. Důraz je kladen na autory a díla české literatury. V literární výchově lze využít mnoho mezipředmětových vztahů, nejvýraznější je vztah k historii, tedy dějepisu. Proto je vhodné vyučovat literaturu chronologicky a s ohledem na nejvýznamnější světové události. Velmi účelné je propojovat literární výchovy s výchovou výtvarnou i hudební.

Státní maturita nedefinuje díla a autory, kteří mají být součástí zkoušky. Díla si studenti k maturitní zkoušce vybírají sami, jsou svázáni jen školními seznamy knih a obecnými pravidly typu: minimálně dvě literární díla z oblasti české a světové literatury do konce 18. *století* či minimálně pět děl z české literatury 20. a 21. století. Ve výstupech uvedených v RVP G je kladen důraz především na pochopení estetické funkce literatury. Vývoj literatury je představován v kontextu mezilidských vztahů, stěžejní je intertextová komunikace a interpretace literárních děl. Obsah učiva dle RVP G tak není primárně zaměřen na výčet literárních děl a autorů. Dle výstupů RVP G mají žáci být schopni interpretovat text, celistvě charakterizovat text v celém jeho kontextu a v kontextu literárních děl – určit typ textu, jeho funkce, smysl, strukturu.

ŠVP čerpají z obsahu učiva i výstupů RVP G a ty dále dělí do dvou oblastí. Jednou oblastí je literárně teoretický přehled a kulturní kontext a druhou oblastí je pak poznávání jednotlivých autorů a děl v jejich historických souvislostech. Ve všech vybraných ŠVP (Gymnázium Blovice, Církevní gymnázium v Kutné Hoře, Církevní střední škola v Plzni) je kladen důraz na interpretaci textu, interdisciplinárnost a kultivaci kulturního života žáků. ŠVP blovického gymnázia akcentuje zejména hlubší poznání kontextu literárního díla a jeho teoretický základ. Jak je vidět, výuka literatury není zaměřena jen na literární díla samotná, ale zaměřuje se i na další druhy umění a tím rozvíjí estetickou stránku osobnosti žáka. Proto některé z učebnic, například *Literatura – přehled středoškolského učiva* (2010), zahrnují i poznatky o dějinách hudby, architektury či malířství. Uplatňují se tu další významné mezipředmětové vztahy, tentokrát s výchovou hudební a výtvarnou. Obě gymnázia, jejichž ŠVP analyzujeme, poskytují starším žákům výběrové semináře zaměřující se na dějiny umění, umožňující větší propojení literatury s jinými druhy umění. RVP SOV pro sociální činnost neobsahuje složku literární komunikace, místo ní zahrnuje oblast práce s textem a získávání informací. Sem spadá učivo literární komunikace (druhy a žánry, techniky a druhy čtení), ale také učivo informační a mediální výchovy, reprodukce a transformace textu, práce s příručkami, získávání a zpracování informací z textu a organizace těchto informací. Přestože RVP SOV nedefinuje učivo literární výchovy, církevní střední škola ji ve svém ŠVP zahrnuje, a to velmi podobně jako výše uvedená dvě gymnázia. Ve výuce literární výchovy postupuje chronologicky, začíná výukou literárních druhů a žánrů a pokračuje od nejstarších slovesných památek k těm nejmladším.

1.2. Cíle využití hudby v jednotlivých tématech jazyka a jazykové komunikace a literární komunikace

Už od raného věku, kdy dítě nejprve naslouchá rodné řeči a později se jí učí, jsou slova spojena s melodiemi. Tak jako matka zpívá dítěti v kolébce, zpívá dítě panence. Písně a rýmovaná říkadla rozšiřují dítěti slovní zásobu a trénují jeho paměť. Matčin zpěv a hudba v rodinném prostředí je podle Sedláka (1977, s. 41-43) zcela zásadní pro vývoj dítěte. Sedlák dále dodává, že „múžické faktory řeči zprostředkovávají i pěvecké pokusy, které nelze odloučit od dětské mluvy.“ (2016, s. 361) V pozdějším věku vede hudba člověka k hlubšímu vnímání a prožívání (Sedlák, 2016, s. 366). Literární text bývá častou motivací pro vznik hudebního díla (například Dvořákovy *Biblické písňe*) a může tomu být i opačně. Stejně jako intonace je jedním z komunikačních prostředků jazyka, ani hudba by intonaci nemohla postrádat. Propojení jazyka a hudby má i dle Powella (2018, s. 20-24) obohacující rozměr a emoční přesah.

Výše uvedená fakta byla jednou z motivací pro výběr tématu práce, propojení hudby s výukou všech tří složek předmětu český jazyk a literatura. „Práce s hudbou umožňuje dosáhnout učení s prožitkem, rozvíjí estetické a kreativní schopnosti žáků.“ (Čapek, 2015, s. 98) Přestože i na řadě středních škol probíhá v určitém rozsahu výuka hudební výchovy, může být použití hudby velkým přínosem i v hodinách jiných předmětů. Hudba zprostředkovává žákům jiný druh zkušenosti a může tak být druhem motivace. „V působení na lidskou osobnost a v rozvoji lidských schopností nemůže hudba chybět, neboť při jejím vyloučení bychom odsoudili všestrannost a šíři lidské osobnosti.“ (Sedlák, 1977, s. 8) Janeková (2007, s. 177-181) vidí přínos hudby v rozvoji kognitivních funkcí, emocionality, socializace člověka, axiologizace (schopnost hodnocení) a kreativity. Cílem využití hudby ve výuce českého jazyka má tedy být podpoření rozvoje osobnosti žáků ve dvou oblastech, jazykové a estetické. Hudba přináší nový druh motivace a přibližuje žákům jazykovou teorii oblasti jim bližší, zkušenosti. V neposlední řadě je hudba zdrojem inspirace a podporuje tak kreativitu při vlastní tvorbě.

Cíle využití hudby v jednotlivých složkách předmětu český jazyk jsou v práci rozlišeny. V jazykové výchově je možným cílem hudebního působení upevnění jazykové teorie v praxi, v komunikační a slohové výchově může hudba podpořit vlastní tvorbu

a kreativitu žáků a ve výchově literární je hlavním přínosem využití hudby aktualizace děl a vyzdvižení jejich estetické stránky.

Hudební skladby s textem i bez textu je možné integrovat do výuky českého jazyka v mnoha oblastech. V tematickém celku zahrnujícím obecné poznatky o jazyce lze hudby využít k rozlišení jednotlivých útvarů spisovného a nespisovného jazyka, žáci mohou např. vyhledávat jazykové prostředky dialektu. V tematickém celku fonetika a fonologie mohou žáci v hudebních ukázkách identifikovat odchylky ve výslovnosti a způsobu tvoření zvuku. V morfologickém učivu lze na písňových textech ukazovat funkce jednotlivých slovních druhů a stylovou platnost tvarových variant. Písňové texty lze také vhodně využít v lexikologii, žáci mohou sledovat volbu lexikálních prostředků. V syntaxi mohou žáci na základě hudební ukázky tvořit větné celky splňující zadaná kritéria. V oblasti grafické stránky jazyka, tedy výuky pravopisu, mohou žáci například identifikovat chybu a přetvořit či správně tvořit slova dle pravopisných pravidel či pravopisně správně zaznamenat text K naplnění vybraných cílů z výše stanovených cílů směřují aktivity uvedené v poslední části práce.

2. VÝZKUM

2.1. Východiska výzkumu

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je prakticky ověřit vliv hudby na žákovské slohové práce při tvůrčím psaní.

Hypotéza

Hudba má motivační a estetický vliv na žáky, to se projeví především obsahově-tematické stránce žákovských slohových prací.

Popis a metody výzkumu

Výzkum proběhl ve dvou paralelních třídách druhého ročníku čtyřletého Gymnázia Jiřího Ortena v Kutné Hoře. V jedné třídě A se aktivitu zúčastnilo 26 žáků, ve druhé třídě B 27 žáků. Třídy jsou si úrovní velmi podobné, žáci jsou zvyklí na stejné tempo a český jazyk je vyučuje stejný učitel. Zadání bylo v obou třídách stejné: napište líčení inspirované poslechem. Ve třídě A žáci poslouchali *Jaro* od Antonia Vivaldiho, ve třídě B pak *Bouři* stejného skladatele. Obě ukázky jsou si podobné nástrojovým obsazením i slohovými prvky, ale mají naprosto odlišné melodie, barvu a tempo, liší se tedy celým hudebním výrazem. Předpokladem výzkumu bylo, že hudba ovlivní ráz žákovských prací a promítne se i do využití jazykových prostředků.

Žáci obou tříd si při poslechu napsali pět slov, která je v souvislosti se skladbou napadla. Následně učitel v krátkosti představil ukázkou – zařadil ji k hudební formě, příležitosti a popsal souvislosti jejího vzniku a autora. Poté si žáci vybrali jedno ze slov, která si napsali, a zapojili je do líčení inspirované hudební ukázkou. Slovo ani název skladby nemusely být ústředním tématem líčení.

Žákovské práce byly porovnávány vzájemně i napříč třídami. Vycházelo se z předpokladu, že hudební ukázky budou mít vliv především na obsahově-tematickou stránku žakovských prací, a proto jsou posuzovány především tyto stránky. Hodnocena byla četnost jazykových prostředků typických pro líčení a také podobnost témat a motivů objevujících se v rámci prací žáků jedné třídy, a naopak různorodost témat a motivů při porovnání prací žáků ze třídy druhé. Jedna ukázka je laděna bouřlivě a divoce, druhá naopak vesele a tanečně. Předpokládalo se tedy, že toto se výrazně odrazí nejen v tématech žakovských prací, ale i ve výběru jazykových prostředků. Ukázky nejzdařilejších žakovských prací jsou uloženy k nahlédnutí v příloze.

Ukázky

Antonio Vivaldi - *Jaro*: <https://www.youtube.com/watch?v=NqAOGduIFbg>

Antonio Vivaldi - *Bouře*: <https://www.youtube.com/watch?v=l-dYNttg10>

2.2. Interpretace výsledků výzkumu

Hudební ukázky měly dle očekávání vliv především na obsahově-tematickou stránku žakovských slohových prací, a proto výsledky hodnotím zejména z tohoto pohledu.

Třída A –skladba *Jaro*

Ve třídě A poslouchali žáci ukázkou *Jaro*. Práce měly stejnou inspiraci hudební ukázkou, ale každý žák svůj text zpracoval odlišným způsobem. Opakovala se témata, většina textů měla podobnou náladu a opakovaly se i motivy. Každý žák ale originálně pracoval s vlastními představami při poslechu i s jazykovými prostředky. Hlavní témata, která se opakovala, byla příroda, květiny, radost či štěstí, les a oslava jara. Z lyricky zaměřených textů poněkud vyčnívaly tři, které byly založeny na představě středověkého plesu, bálu či oslavy, i když i tyto texty byly velmi úzce spjaty s představou příjemné přírodní scenérie pomocí popisu zahrady přilehlé k tanečnímu sálu. Jinak byla místa většinou blíže neurčená, stejně jako čas. Většina textů nebyla časově zařazena, jiné popisovaly přítomnou chvíli, již zmíněné tři byly zařazeny do středověku. Některé texty byly dynamičtější a žáci v nich využívali i slovesa dějová, zejména ve spojení s růstem a proměnou přírody a květin.

Téměř polovina žáků (12) se nedržela zadaného útvaru líčení. Objevily se práce s prvky vyprávění a s úvahovými prvky. Domnívám se, že hudba některé žáky odvedla od zadaného slohového útvaru. Zároveň ale hudba žákům pomohla představit si přírodní (v některých případech taneční) scenérii a tu pak při líčení popisovat. Hudba působila jako motivující prvek, pro žáky bylo psaní textu inspirativní právě díky představám a fantazii, kterou při poslechu hudby zapojili. Žáci popisovali vjemy všech smyslů, nejčastěji zraku (*uvidím veverku, pozoruji motýly*) a čichu (*vůně květin, vůně lesa*). Dalšími smyslovými představami byly i vjemy sluchové (*zpěv ptáků, šumění lesa*), hmatové (*tráva lechtá po celém těle*) a chuťové (*jako sladký med*). Ač nebyly všechny práce líčením, každá z nich tematicky obsahovala prvky popisu přírody a téměř všechny byly pestré a bohaté na obrazná pojmenování.

Všechny texty byly pozitivně laděné, žáci velmi často popisovali pocity radosti, klidu, štěstí, prožívání krásy. Jediným protikladným motivem byla smrt sněženky uvadající ve váze na stole, i v tomto případě bylo ale využito zjemnělého spojení (*pomalů zavřela oči a už se nikdy neprobudila*). Když vyvolala hudba v žácích představu barokního plesu, pak byly popisovány dámy v barevných róbách, zlaté lustry, francouzská zahrada, taneční nálada. Tuto představu zcela jistě vyvolala hudba barokního období, silně spjatá právě s tancem. Většina textů byla velmi subjektivní, byly psány v ich-formě, pocity se vztahovaly přímo k pisateli.

Texty inspirované skladbou *Jaro* jsou velmi pestré a využití básnických jazykových prostředků je oproti pracím třídy B hojně. Často se v textech objevuje personifikace (*šišky se usmívají, jaro pírkem lechtá, les šeptá, barvy se probouzí ze zimního spánku, šepot houslí, žluťásek prohodí pár slov, zpěv lesa*), četné jsou básnické přívlastky ve spojení s názvy květin, zvířat, stromů. Většina žáků zmiňovala barvy a s jejich pomocí vykreslovala přírodní jevy. Zlatá barva se vyskytovala ve spojení se sluncem, zelená s trávou a listy a další barvy podle zvolených květin. Dále se objevovala přirovnání (*černá jako havraní křídla, skladba roste jako květina ... rodí se jako se rodí ptáče ... jako se rodí les, šaty vlají jako křídla motýlů*), metafora (*perlový náhrdelník borůvek*), synekdocha (*celý svět se zastaví, les se probouzí*).

Příklady témat ve třídě A:

Lesíček, les

Radost

Květiny, sněženka

Ples v přírodě, oslava jara

Ptáčci

Ladnost

Život

Zelená tráva

Třída B – skladba *Bouře*

Ve třídě B poslouchali žáci ukázkou *Bouře*. Také zde se práce podobaly tematicky, ale lišily zpracováním a využitím jazykových prostředků. Hlavními opakujícími se tématy byly bouře letního večera, bouře na moři, napětí a neklid. Už zde vidíme ovlivnění textů hudbou. Zatímco představy žáků třídy A byly poklidné, příjemné, a zejména situované ve sluncem zalité přírodě, představy žáků třídy B byly často úzkostné, neklidné a častěji situované na temné místo. V první třídě byl používán motiv probouzení a začátku, zde se objevoval spíše motiv konce. Četnost obrazných pojmenování nebyla tak velká, jako u první třídy, texty byly na básnické jazykové prostředky chudší. Z toho vyplývá, že veselá a pestrá hudba působila na žáky lépe jako motivující prostředek, vyvolala v nich pozitivní pocity a představy, které byly pro žáky při popisu snazší. Představa příjemné přírodní scenérie dala žákům více prostoru pro využití obrazných pojmenování a jiných básnických prostředků.

Ačkoli bylo oběma třídám zadáno, aby slohové práce měly minimálně 150 slov, texty ve třídě B byly podstatně kratší než texty ve třídě A. Pozitivně laděná hudba motivovala žáky k práci více než hudba pochmurná a bouřlivá. Zároveň bylo pro žáky patrně snazší líčení příjemné představy než líčení představy vyvolané *Bouří*. Pouze 12 žáků z 27 splnilo zadání líčení, nejčastěji se objevoval popis pocitů z poslechu a úvaha nad hudební ukázkou. I v úvahových textech a textech popisu pocitů se objevovala obrazná pojmenování a texty byly velmi subjektivně laděné. Jen málokdy se objevil text, který by nebyl psán v první osobě a nepopisoval pocity pisatele. Obrat „*hudba ve mě vyvolala*“ často uvozoval soubor negativních pocitů úzkosti, neklidu, strachu.

Ač ne tak hojně jako v textech žáků první třídy, i zde využívali žáci personifikace (*unavená bouře, vítr kvílí, vlny touží rozbít loď, moře shlíží na námořníky, kapky hrají na listech melodie, voda v potoce peláší, proud utíká*), objevovala se gradace (*silněji a silněji mračna se bouří, napětí stoupá a stoupá, stále hlasitější a hlasitější*), hyperbola (*úplné tornádo*), metafora (*bouře v hlavě*).

Příklady témat ve třídě B:

Jarní bouře

Děšť

Moře

Neklid

Napětí

Život

Gradace

Včela

2.3. Příklady praktického využití hudby v hodinách českého jazyka

Následující konkrétní aktivity jsou příklady praktického využití hudby a hudebních materiálů ve výuce. Východiskem pro jejich tvorbu byl výše uvedený teoretický základ a analýza výukových plánů. Uvedené aktivity mohou sloužit jako inspirace pro použití hudby ve výuce českého jazyka, zároveň je možné přetvářet je pro potřebu učitele a třídního kolektivu. Aktivity podporují mezipředmětové vztahy, přinášejí žákům prohloubení jazykových vědomostí a dovedností a pomáhají rozvíjet estetické cítění žáků. Konkrétní přínosy jsou rozepsány u jednotlivých aktivit v podkapitolách tak, aby bylo zřejmé, k čemu daná aktivita slouží a na co je zaměřena.

Hudební ukázky jsou k jednotlivým aktivitám voleny individuálně tak, aby byly relevantní k dosažení stanoveného cíle. Mohou však být nahrazeny dle potřeb učitele a žáků. Ukázky jsou vybírány z artificiální i nonartificiální oblasti hudby. Jako kritéria výběru slouží několik faktorů. Jsou jimi například souvislost s určitou jazykovou oblastí, obsah a téma hudební ukázky či vhodnost pro použití v dané věkové kategorii nebo souvislost s daným, například historickým, tématem.

Některé z aktivit byly ověřeny v hodinách českého jazyka učiteli tří různých škol. Jednou školou bylo Církevní gymnázium v Kutné Hoře, druhou Církevní střední škola v Plzni a třetí Gymnázium Blovice. Žáci zpětně hodnotili aktivity pomocí dotazníku zaměřeného na motivující a zábavnou funkci hudby v hodině. Učitelé dávali zpětnou vazbu při rozhovoru, odpovídali na jednotné otázky týkající se přínosu, či naopak negativního vlivu hudby v aktivitách. Obecně z hodnocení vyplynulo, že aktivity je vhodné zařadit ve fázi opakování nebo v úvodu do hodiny. Hodinu ozvláštňují, žáky hudba motivuje k práci a často navodí příjemnou atmosféru ve třídě, ale nejsou vhodné k uvedení nebo osvojení nové látky. Některé žáky hudba rozptylovala a zpomalovala v práci, proto by aktivity neměly trvat příliš dlouho a neměly by zabrat celou hodinu, kromě aktivit slohových.

2.3.1. Využití hudby v literární výchově

V literární výchově lze uplatnit řadu dalších mezipředmětových vztahů.

Jedna z nejaktuálnějších českých oborových didaktik literatury Ondřeje Hníka (2020, s. 10) se snaží „posunout literární výchovu na cestě k výchovným, estetickým a čtenářským cílům.“ Dokazuje tak důležitost výuky literatury v rozvoji osobnosti žáka nejen v oblasti znalostní, ale i v oblastech estetických a výchovných. Podle Hníka (2020, s. 12) literatura nepůsobí jen na rozum, ale také na city, charakter a vůli dítěte. Hudební složka v literární výchově působí podobně, má schopnost umocnit působení literatury.

Ilustrace dobové hudby

Téma hodiny: Literatura doby husitské, literatura 15. století

Cíl aktivity: Žák charakterizuje znaky husitské literatury na základě předešlé práce s textem.

Hudební ukázka: Ktož jsú boží bojovníci -

<https://www.youtube.com/watch?v=FhPy0TdNu9E>

Přínosy: Aktivita seznamuje žáky s konkrétním literárním textem doby pomocí dobové hudby. Žáci analyzují jazyk a témata husitské literatury a setkávají se při tom i s frázováním a výslovností historického jazyka, což jim pomáhá zaměřit se na výrazy poukazující na vývoj jazyka a rozpoznat slova k dalšímu rozboru. Píseň *Ktož jsú boží bojovníci* je charakteristická jak tematicky, tak po jazykové stránce a zároveň je jednou z dochovaných a nově reprodukováných hudebních památek doby husitské.

Časová dotace: 15 – 20 minut

Organizační formy a metody: poslech, práce ve dvojicích, práce s textem a nahrávkou

Pomůcky: nahrávka, vytištěný a namnožený text písně

Popis aktivity: Učitel rozdá do lavic texty písně *Ktož jsú boží bojovníci* a vysvětlí aktivitu žákům. Poté pustí nahrávku a společně s žáky sleduje text písně. Učitel upozorní žáky na kontext vzniku písně a vede s nimi diskuzi. Jde o bojovou píseň husitů, která má velmi pravidelný a výrazný rytmus, střídají se v něm silnější a slabší údery. To vše by mělo při diskuzi zaznít. Učitel může žáky přivést k představě davu stovek vojáků, kteří společně zpívají píseň a tím zastrašují nepřítel jako v legendě o vítězství husitů u Domažlic. Je možné zmínit i využití motivu písně ve skladbách s husitským námětem *Tábor a Blaník* Bedřicha Smetany.

Žáci po skončení nahrávky hledají a podtrhávají slova, která odkazují na jazyk doby 15. století – tedy historismy, neaktuální tvary slov, archaismy a slova, která jsou jim

nesrozumitelná. Následuje diskuze, při níž žáci vyslovují zvýrazněná slova a diskutují s učitelem o jejich významu a použití. Učitel vybízí žáky k nalézání slov a slovních spojení poukazujících na dobový kontext díla, například narážky na křesťanskou víru, sociální uspořádání společnosti, vojenské výrazy a tak dále. Na základě řízené diskuze žáci obecně charakterizují husitskou literaturu.

Konkrétní zadání pro žáky: V následujícím textu vyznačte slova zastaralá a zastaralé tvary slov. Ke každému z nich napište ekvivalent současného spisovného tvaru slova.

Příkladné řešení:

Ktož jsú boží bojovníci
a zákona jeho,
prostež od boha pomoci
a dúfajte v něho,
že konečně vždycky s ním svítězíte.

Kristusť vám za škody stojí,
stokrát viec slibuje,
pakli kto proň život složí,
věčný mieti bude;
blaze každému, ktož na pravdě sende.

Tent' pán velít' se nebáti
záhubcí tělesných,
velít' i život složiti
pro lásku svých bližních.

ktož - kdo

jsú - jsou

prostež - proste

dúfajte - doufejte

konečně - nakonec

svítězíte - zvítězíte

Kristusť - Kristus

viac - víc

pakli - pokud

kto - kdo/ někdo

proň - pro něj/ pro něho

mieti - míti

sende - zemře

tent' - ten

velít' - velí

záhubcí - ti, kdo zahubí

Tuto aktivitu v praxi ověřil učitel v prvním ročníku Církevní střední školy Plzeň. Žáci aktivitu hodnotili spíše neutrálně, objevily se i odpovědi, že hudba žáky při práci spíše rušila a zpomalovala jejich tempo. Učitel byl s prací žáků spokojený, uvedl, že hudba byla vítanou změnou v hodině.

Zhudebněný text

Téma hodiny: Česká poezie 20. století, poválečná poezie, Josef Kainar

Cíl aktivity: Žák interpretuje text zhudebněné básně dle stanovených kritérií.

Hudební ukázka: Stříhali dohola malého chlapečka (Vladimír Mišík) -

<https://www.youtube.com/watch?v=AMOVsU8H6mw>

Přínosy: Aktivita pracuje se dvěma velmi podobnými texty, jedním je text Kainarovy básně, druhým text Mišíkovy písně. Texty se liší jen jednou slokou. Žáci interpretují texty podle dané struktury, která jim pomáhá zaměřit se na konkrétní aspekty textů. Zároveň mají dva texty porovnat, to vede k diskuzi ve dvojicích, při které si sdělují výsledky vlastní interpretace textu a srovnávají je. Žáci navazují na předešlé zkušenosti s interpretací textů a vycházejí ze znalostí literární teorie, dochází tedy k propojení literární teorie se samotnou praxí interpretace. Také je propojována interpretace textu s estetickým a čtenářským zážitkem, což umocňuje poslech písně Vladimíra Mišíka, který přímo převzal Kainarův text a zhudebnil jej. Hudba zde má funkci motivace k práci, umocnění zájmu žáků o dílo a podpoření estetické funkce poezie.

Časová dotace: 25 minut

Organizační formy a metody: samostatná práce, práce s textem, interpretace textu

Pomůcky: nahrávka, vytištěné a namnožené texty básně a písně, šablona pro práci s texty

Popis aktivity: Žáci si spolu s učitelem přečtou a interpretují báseň Josefa Kainara *Stříhali dohola malého chlapečka*. Aby žáci měli estetický prožitek z recitace, je vhodné, aby báseň recitoval učitel, nebo aby žáci vyslechli nahrávku profesionálního recitátora. Učitel rozdává žákům vždy do lavice jeden text básně a dvě šablony pro práci s textem. Samostatně žáci vyplňují šablony pro práci s textem. Před vyplněním posledního úkolu pustí učitel nahrávku stejnojmenné písně Vladimíra Mišíka. V posledním bodě porovnájí žáci text

básně s textem písně a napíše svou domněnku, proč jsou texty rozdílné. Když mají žáci hotovo, zahájí učitel diskuzi nad básní a společně si s žáky shrnou informace zaznamenané do šablony. Učitel doplňuje informace, upřesňuje je a opravuje chyby, které případně nastávají. Šablona slouží žákům i do budoucna jako zápis z hodiny.

Důležitá je otázka, zda žáci měli odlišný prožitek z poslechu recitace básně a z poslechu písně. Společně lze dojít v diskusi k závěru, že v Mišíkově zhudebnění se poněkud stírá drsné vyznění Kainarovy básně. Recitace umocňuje temnou atmosféru básně, zhudebnění působí na posluchače spíše nostalgicky.

Konkrétní zadání pro žáky s řešením:

Přečtěte si text básně a udělejte rozbor podle následující šablony. Poslední bod vyplňte až po poslechu hudby.

Téma: metafora přechodu z mládí do dospělosti

Motivy: vlasy, dospělost, smutek, přechod, vojna, odcizení atd.

Veršová výstavba: verš nepravidelný a střídavý

Tropy: jak růže do hrobu (přirovnání), kadeře zmíraly (personifikace) atd.

Figury: kadeře padaly - kadeře padaly (anafora), nesmět se pohnouti - nesmět se pohnouti (epanastrofa) atd.

Odkazy na současnost textu: přechod z radostného dětství do dospělosti

Odkazy na minulost: vojna, rituály dospívání

Porovnání s textem písně a důvod rozdílnosti: strofa popisující francouzskou výpravu nezapadá do místa dění ostatních slok, není ve zhudebněné verzi Vladimíra Mišíka. V jednom z vydání Kainarových básní tuto sloku vynechal i Kainar.

Aplikace literární teorie

Téma hodiny: Literární teorie – básnické tropy a básnické figury

Cíl aktivity: Žák aplikuje poznatky z literární teorie při poslechu a rozboru písně.

Hudební ukázka: Ty a já (Kryštof) - <https://www.youtube.com/watch?v=2lx4vLeqL3U>

Přínosy: Aktivita pracuje s populární písní, žákům zcela jistě známou. To je první výhodou hudební ukázky, neboť zaujme žáky a nutí je buď být motivováni,

nebo demotivováni k práci s textem písně. Známost hudební ukázky je zde stěžejní. Píseň je také vybrána tak, aby obsahovala velké množství „her s jazykem“, neobvyklých jazykových prostředků a básnických prostředků. Žáci mají tedy široký obsah materiálů k identifikaci. Žáci uvádějí do praxe znalosti z úvodu do literatury a literární teorie, je tedy nezbytné, aby hodina následovala po hodinách s tématem literární teorie. Aktivita vede žáky k aplikaci poznatků z literární teorie při rozboru textu písně.

Časová dotace: 25 minut

Organizační formy a metody: skupinová práce, poslech, prezentace výsledků práce

Pomůcky: nahrávka písně

Popis aktivity: Učitel rozdělí žáky do čtyř podobně velkých skupin. Každá ze skupin dostane specifické zadání k poslechu písně. První skupina má za úkol hledat v písni básnické tropy, druhá hledá básnické figury, třetí se zaměřuje na veršovou výstavbu písně a čtvrtá sleduje obsah a význam textu písně. Pak společně poslouchají žáci s učitelem píseň a zapisují si co nejvíce informací ke svému tématu. Po poslechu mají několik minut na zpracování informací, které si napsali a jejich roztržení. Následuje ještě jeden kontrolní poslech. Poté si žáci vzájemně předvedou výsledky své práce a učitel případně doplňuje, upřesňuje či opravuje informace.

Konkrétní zadání pro žáky:

Pro první skupinu – poslechněte si píseň a vyhledejte v jejím textu básnické tropy.

Pro druhou skupinu – poslechněte si píseň a v jejím textu vyhledejte básnické figury.

Pro třetí skupinu – poslechněte si píseň a pojmenujte druhy verše užívaného v jejím textu.

Pro čtvrtou skupinu – poslechněte si píseň a pokuste se interpretovat obsah a význam jejího textu.

Příklad řešení:

První skupina: milion blyštivých měst (hyperbola), jsme dvě křídla nad propastí (metonymie), tři tečky na konci frází (metafora) atd.

Druhá skupina: abych se neztratil – abych se nenachytil (anafora), milion blyštivých hvězd – milion dveří (anafora) atd.

Třetí skupina – verš střídavý, přerývaný, nepravidelný

Čtvrtá skupina – obraz člověka na pravém místě, spojení dvou lidí na život i na smrt, upřednostnění druhého člověka nad lákadla světa, atd.

Charakteristika literatury na základě hudební ukázky

Téma hodiny: Literatura národního obrození, literatura 19. století

Cíl aktivity: Žáci obecně charakterizují dobu vzniku literárních děl Národního obrození.

Hudební ukázka: Slovanské tance Antonína Dvořáka, I. tanec – furiant (orchestrální provedení) - <https://www.youtube.com/watch?v=mLIEzogowTQ>

Přínosy: Aktivita slouží jako úvod k výkladu literatury národního obrození. Na hudební ukázce *Slovanských tanců* je ilustrována nálada doby obrození, témata hudby, literatury i dalšího umění. Ač je doba vzniku těchto tanců až po druhé polovině 19. století, především furianty (I. a VIII. tanec) se k rozboru v literatuře hodí svou barvitostí, rytmičností a různorodostí. Fakt, že *Slovanské tance* vznikly až po doznění národního obrození, je nutné v hodině uvést, aby nevznikl miskoncept stejné doby vzniku tanců a obrozeneckých literárních děl. Použití hudby ve výkladu látky literatury zde slouží jako složka umocňující estetické působení literatury a rozvíjející estetické cítění žáků.

Časová dotace: 15 minut

Organizační formy a metody: poslech, samostatná práce, řízený dialog

Pomůcky: nahrávka

Popis aktivity: Učitel představí žákům aktivitu a pustí část prvního tance z Dvořákovy I. řady *Slovanských tanců*. Je příhodné, aby učitel žákům sdělil název souboru tanců, ten jim může dále pomoci s interpretací. Učitel nechá žáky, aby si poslechli celý první tanec (tři a půl minuty) a zapisovali si slova a slovní zadání, která se jim v souvislosti s hudbou a její náladou vybaví. Žáci charakterizují hudbu, její náladu, rychlost, změny, motivy, témata, která je v souvislosti s hudbou napadnou. Následně naváže učitel s žáky diskuzi a společně si rozebírají poslouchanou ukázku. Učitel diskuzi postupně převede do témat literárních a celospolečenských. Výsledkem je shrnutí nálady Národního obrození a jejího dobového kontextu s důrazem na literaturu.

Konkrétní zadání pro žáky: Při poslechu se zaměřte na výrazné znaky hudby a zapište si slova, která hudbu nejlépe vystihují v oblastech nálady hudby, rychlosti, práce s motivy, změny dynamiky a nástrojového obsazení.

Příkladné řešení: Hudba je veselá, oslavná, taneční. Tempo je rychlé, taneční, dynamika se proměňuje, ale směřuje spíše k forte. Motivy se opakují v různých nástrojích, jde o veselý popěvek se stoupavou melodií. Z nástrojů jsou využity především smyčcové a dechové nástroje – housle, violy, flétny, klarinety a také činely. Hudba reprezentuje slovanskou kulturu, tanečnost, odolnost a oslavuje národní symboly.

2.3.2. Komunikační a slohová výchova

Propojením výuky slohu a práce s hudbou se podrobně zabývá Michal Mrňák (2007) ve své diplomové práci *Využití hudby v předmětu český jazyk na střední škole*. Přínosem jsou především jeho závěry a poznatky z praktické části práce, také ale aktivity, které jsou různorodé a funkční zároveň.

„Výsledky provedeného výzkumu ukazují, že pokud při psaní slohových prací využijeme hudbu a hudební materiály, je obsahově tematická úroveň kladně ovlivněna nejen vědomostmi, dovednostmi a návyky spojenými s věkem studentů a délkou jejich studia, ale i samotnou hudbou.“ (Mrňák, 2007)

Dále uvádí, že hudba v hodinách slohu působila motivačně, aktivizovala žáky a vytvořila pozitivní atmosféru pro tvůrčí psaní. Výzkum Michala Mrňáka je zaměřen na slohový postup vyprávěcí, popisný a úvahový, dalšími postupy se nezabývá. Ve výuce slohového postupu vyprávěcího klade důraz na výběr hudebních ukázek s dějovým napětím a doporučuje propojení s textovými ukázkami, neboť nalézá paralely mezi prostředky hudebními a jazykovými. Při výzkumu v oblasti slohového postupu popisného využívá Mrňák především obrazový materiál související s hudební oblastí. Dále používá hudební ukázky zpodobňující přírodu jako inspiraci při líčení. Propojení hudby s oblastí výuky úvahového slohového postupu realizuje zejména nalézáním hudebních témat jako témat k úvaze. Zde se dotýká i kulturního života žáků, jejich zkušeností a na hudbu uměleckou navazuje i hudbou nonuměleckou.

Hlavním cílem výuky českého jazyka a především komunikační a slohové výchovy je dle Hájkové (1993) bezesporu rozvoj schopnosti komunikovat ve spisovném jazyce. V tomto ohledu jsou si didaktika jazyka a didaktika slohu velmi podobné, na což upozorňuje i Trpka (2020), když připodobňuje tyto dvě didaktiky a odlišuje od nich didaktiku literatury, která má svou vlastní tradici. Aby byly cíle výuky jazyka a slohu naplněny, dodává Trpka (2020, s. 7), že je nutné, aby byli žáci nejprve naladěni, aby byla vytvořena určitá „atmosféra pro vnitřní vnímání uměleckého textu.“ K tomuto naladění dopomáhá i hudba, neboť podněcuje estetické vnímání žáků. Tato práce shrnuje využití hudby ve výuce slohu do dvou aktivit inspirovaných výzkumem Michala Mrňáka (2007), které mohou být dle potřeb učitele modifikovány na různá témata. Michal Mrňák koncipuje všechny aktivity stejně ve schématu poslech – tvořivé psaní a poskytuje

nepřeberné množství materiálů strukturovaných do seznamů skladeb a písni vhodných pro nácvik vypravování, popisu a úvahy.

Úvaha

Téma hodiny: Úvaha

Cíl aktivity: Žák na základě poslechu tvoří vlastní úvahový text.

Hudební ukázka: Requiem A. Mozarta -

https://www.youtube.com/watch?v=Zi8vJ_lMxQI

Přínosy: Aktivita inspiruje žáky k tvůrčímu psaní a k zamyšlení nad hudbou a jejími prostředky. Requiem je samo o sobě spojeno s mnoha motivy a žáci tak mají možnost zapojit při poslechu představivost. Zároveň se mohou v úvaze zamyslet nad údělem skladatele a jeho dílem a formulují v textu svůj názor.

Časová dotace: 45 minut

Organizační formy a metody: samostatná práce, tvůrčí psaní

Pomůcky: nahrávka

Popis aktivity: Učitel pustí žákům začátek Mozartova *Requiem*, aniž by jim skladbu představil. Žáci si nejprve přečtou slova a slovní spojení, která je v souvislosti s hudbou napadají. Učitel představí kontext skladby, autora, název a příčiny jejího vzniku. Následně si žáci vyberou jedno ze slov, která si napsali jako charakteristiku hudby, a napíší úvahový text, v němž zapojí vybrané slovo a hudební formu requiem a zamyslí se nad možným důvodem, proč skladatel použil konkrétní hudební prostředky.

Konkrétní zadání pro žáky: Na základě poslechu hudby si napište pět slov či slovních spojení, která vás v souvislosti s hudbou napadají. Po výkladu si vyberte jedno ze slov a zapojte ho do úvahy s tématem Co nám říká Mozartovo Requiem.

Vypravování

Téma hodiny: Vypravování

Cíl aktivity: Žáci na základě ukázky z muzikálu tvoří vlastní vyprávění.

Hudební ukázka: Tonight z West Side Story autora Leonarda Bernsteina -

<https://www.youtube.com/watch?v=o72zn8G-UYc>

Přínosy: Aktivita rozvíjí dovednost žáků psát vyprávění na základě obrazové a hudební předlohy. Ukázka je vybrána tak, aby poskytovala jen malé množství informací o skutečném ději muzikálu, zároveň dává dostatek podnětů pro zapojení fantazie a domyšlení vlastního děje. Přínosem je také mezipředmětový vztah s anglickým jazykem. Video je nutné sledovat s anglickými titulky; někteří žáci textu porozumí a ti, kteří neporozumí, budou nuceni psát pouze na základě obrazu a hudby.

Časová dotace: 45 minut

Organizační formy a metody: samostatná práce

Pomůcky: nahrávka s videem

Popis aktivity: Učitel pustí žákům ukázku z nového filmového (2021) zpracování muzikálu *West Side Story*, píseň *Tonight*. Žáci mají na základě ukázky domyslet děj a vytvořit vypravování se všemi aspekty, které má tento slohový útvar obsahovat.

Konkrétní zadání pro žáky: Napište vypravování na základě hudební a obrazové předlohy.

2.3.3. Jazyková výchova

Hudba i jazyk slouží komunikaci, liší se prostředky komunikace. Využívání hudebních ukázek s textem může přispět k naplnění cílů jazykového vyučování. V tematickém celku zaměřeném na vývoj jazyka lze zaměřit pozornost žáků na archaické či knižní výrazy a tvary slov, v tematickém celku hláskosloví se lze zabývat chybnou výslovností slov v písňových textech, v morfologii je to práce se slovními druhy, a to vyjádření nálady hudby různými slovními druhy, v oblasti lexikologie je cílem identifikace a roztrídění zkratk, dále pak syntaktická skladba věty na základě vybraného schématu a nakonec psaní slyšeného textu s důrazem na korektnost pravopisu. Na základě aktivit je tak ukázáno, že hudba je využitelná ve všech složkách jazykového učiva.

Výslovnost a transkripce (fonetika)

Téma hodiny: výslovnost v českém jazyce, vady výslovnosti, fonetická transkripce

Cíl aktivity: žák identifikuje odchylky ve výslovnosti a špatně vyslovovaná slova foneticky transkribuje dle správné výslovnosti.

Hudební ukázka: Jožin z bažin, ruská verze -

<https://www.youtube.com/watch?v=haWA22J8UuY>

Přínosy: Aktivita pomáhá žákům osvojit si fonetickou transkripci při přepisu špatně vyslovovaného textu písně. Ukázka je zároveň zábavná, a proto slouží jako motivace fonetického přepisu, jde totiž o český text zpívaný ruskou zpěvačkou. Příkladů výslovnosti je v písni opravdu mnoho, proto není vyhledání takových slov pro žáky náročné. Ve skupině si mohou pomoci s transkripcí, navzájem si své transkripce mohou opravovat. V poslední fázi aktivity si žáci zkontrolují své výsledky podle slov napsaných na tabuli, učitel má tak možnost kontroly a práce s chybou.

Časová dotace: 30 minut

Organizační formy a metody: skupinová práce, poslech

Pomůcky: nahrávka

Popis aktivity: Učitel představí žákům princip fonetické transkripce. Společně s žáky si transkribují slova výtah a oběd, samostatně si žáci přepíší slova někdy a šroub. S učitelem provedou kontrolu. Následně učitel rozdělí žáky do skupin po 3-4 žácích a pustí jim ruskou verzi známé písně *Jožin z bažin*. Žáci poslouchají a zapisují si odlišnosti ve výslovnosti, slova si zapisují fonetickou transkripcí (zjednodušenou dle potřeby). Není nutné, aby žáci zaznamenali všechna zkomolená slova, stačí 5 příkladů v každé skupině. Po dokončení poslechu mají žáci několik minut na opravu výslovnosti a přepsání slov v transkripci dle správné výslovnosti. Postupně vypracovávají žáci tento postup na tabuli, vždy jeden ze skupiny s jedním slovem jako příklad. Slova na tabuli je zbytečné opakovat,

skupiny by tedy měly vybírat slova k předvedení tak, aby se neopakovala. Pro příklad může takový zápis na tabuli vypadat takto: [subi] – [zubi].

Konkrétní zadání pro žáky: Napište fonetický zápis slov výtah, oběd, někdy a šroub. Následně si poslechněte píseň, vyberte z ní pět výslovnostně zkomolených slov a přepište je foneticky. K fonetickým transkripcím přiřaďte foneticky správnou výslovnost.

Příklad řešení:

[vítach]

[objet]

[ňegdy]

[šroup]

[proš] [přes]

[subi] [zubi]

[pažin] [bažin]

[prouši] [brousí]

[plaškovasí] [práškovací]

Tato aktivita byla v praxi ověřena v prvním ročníku na Gymnáziu Blovice v květnu 2022. Žáci ve zpětné vazbě aktivitu hodnotili jako zábavnou, učitelka uvedla, že aktivita byla poněkud zdlouhavá, ale pro žáky působila hudba jako motivace k zapojení se do hodiny. Pro žáky nebylo obtížné splnit zadání aktivity, šlo spíše o opakování látky.

Smetanova Vltava (morfologie)

Téma hodiny: Slovní druhy, morfologie

Cíl aktivity: Žák vyjádří pocity z poslechu hudby pomocí vybraných slovních druhů.

Hudební ukázka: Vltava z cyklu Má vlast Bedřicha Smetany -

<https://www.youtube.com/watch?v=3G4NKzmfC-Q>

Přínosy: Zadání aktivity je jednoduché – vyjádřit pocity z poslechu hudby pomocí určených slovních druhů. Hlavním přínosem aktivity je procvičení slovních druhů opačným způsobem, než bývá zvykem. Žáci neurčují slovní druh vybraného slova, ale hledají slova určitého slovního druhu k vyjádření určitého pocitu.

Časová dotace: 15 minut

Organizační formy a metody: samostatná práce, poslech

Pomůcky: nahrávka, pracovní list

Popis aktivity: Učitel rozdá žákům pracovní listy a pustí celou ukázkou Smetanovy *Vltavy*. Žáci vypracovávají list v průběhu poslechu. Žáci charakterizují hudbu pěti podstatnými jmény, pěti přídavnými jmény, pěti slovesy a pěti příslovci. Následně vyjádří pocity z hudby jedinou větou, v níž užijí některá z dříve napsaných slov. Pokud ve větě použijí jiná doplňující slova (například předložky, spojky a citoslovce), musí určit jejich slovní druh. Po dokončení aktivity reflektuje učitel výsledky s žáky dialogem a společně si zkontrolují několik vět vybraných žáků. Cílem aktivity není popsat skladbu jednou větou, ale složit větu ze slov napsaných při poslechu

Konkrétní zadání pro žáky:

SMETANOVA VLTAVA

podstatná jména	přídavná jména	slovesa	příslovce
	•	•	•
	•	•	•
	•	•	•
	•	•	•
	•	•	•

Utvoř gramaticky správnou větu z výše napsaných slov. Pokud využiješ doplňující slova, urči jejich slovní druh.

Příklad řešení:

SMETANOVA VLTAVA

podstatná jména	přídavná jména	slovesa	příslovce
• flétna	• vážná	• plyne	• potichu
• plynutí	• hlasitá	• teče	• jemně
• voda	• rychlá	• houpe	• hravě
• cit	• jemná	• unáší	• rychle
• skoky	• zvučná	• stoupá	• plynule

Utvoř gramaticky správnou větu z výše napsaných slov. Pokud využiješ doplňující slova, urči jejich slovní druh.

Jemná voda rychlými skoky plynule unáší vážné city.

Tato aktivita byla ověřena v praxi ve druhém ročníku na Církevní střední škole v Plzni. Žákům se líbila ukázka, popisovali ji jako „hravou, uklidňující, relaxační, příjemnou“. Aktivita pro ně byla jednoduchá, ale působila jako příjemné zpestření hodiny.

Učitel uvedl, že byla aktivita poměrně časově nenáročná, a proto by mohla být užita například v úvodu hodiny jako vstupní aktivita.

Tuto aktivitu vyzkoušela se svými žáky prvního ročníku i učitelka Církevního gymnázia v Kutné Hoře. I zde žáci hodnotili aktivitu pozitivně a uváděli, že byla hudba uklidňující. Učitelka byla s výsledky spokojena, někteří žáci sepsali dlouhá a složitá souvětí.

Zkratky (lexikologie)

Téma hodiny: Zkratky, zkratková slova (lexikologie, slovo tvorba)

Cíl aktivity: Žák identifikuje v textu zkratky, vysvětlí jejich význam a zařadí je podle způsobu jejich vzniku.

Hudební ukázka: Zkratky (Ivan Mládek) -

<https://www.youtube.com/watch?v=q9cpNliGVSk>

Přínosy: Aktivita je založena na mezipředmětových vztazích český jazyk – hudební výchova, český jazyk – mediální výchova, český jazyk – dějepis. Píseň lze označit termínem píseň – skanzen. Žáci se seznamují se zkratkami označujícími jevy, které již zanikly a v současnosti neexistují. Přepisem textu písně si žáci procvičují tvorbu zkratk a interpretují jejich význam. Také rozlišují zkratky a zkratková slova.

Časová dotace: 45 minut

Organizační formy a metody: poslech, práce ve dvojicích, práce s počítači nebo tablety

Pomůcky: nahrávka, text písně, počítače nebo tablety s připojením k internetu

Popis aktivity: Učitel pustí žákům píseň *Zkratky* a nechá žáky poslechnout si text. Poté se zeptá, zda je někdo z žáků schopen shrnout, o čem píseň je. Žáci jsou pravděpodobně bezradní, neboť textu příliš nerozumí. Učitel tedy rozdělí žáky do dvojic a rozdá jim papíry s textem (do každé dvojice jeden). Vysvětlí zadání a nechá žáky po zbytek hodiny pracovat. Žáci mají za úkol vyhledat si na internetu význam zkratk a zkratkových slov z textu a velmi volně přepsat text písně tak, aby byl zcela srozumitelný i člověku, který význam zkratk nezná. Dále si mají vybrat 5 příkladů zkratk či zkratkových slov (minimálně jednu zkratku nebo minimálně jedno zkratkové slovo) a kromě určení jejich významu je i správně zařadit, a to s vysvětlením, proč tak učinili. Na konci hodiny dvojice společně shrnou obsah písně a několik vybraných lexémů si určí na tabuli.

Konkrétní zadání pro žáky: S pomocí tabletů vyhledejte význam zkratek a zkratkových slov a velmi volně přepište text písně tak, aby byl každému srozumitelný. Vyberte si pět příkladů zkratek či zkratkových slov a krom určení jejich významu je zařaďte podle jejich vzniku.

Příklad řešení:

Při cestě z Polska do Maďarska mě zastavila policie na technickou kontrolu. Mé auto musí na opravu a přes komplikace protlačím své auto na rychlejší opravu za lístky na koncert. Jenže mistr ze servisu chytil tuberkulózu, a tak jsem dal auto do šrotu. Teď musím jet autobusem nebo vlakem.

SNB – sbor národní bezpečnosti, zkratka

NDR – Německá demokratická republika, zkratka

RNDr. – doktor přírodních věd, zkratka

RTG – rentgenové záření, zkratka

ČSAD – československá autobusová doprava, zkratka

Skladba věty podle hudby (syntax)

Téma hodiny: Větná skladba, větné členy

Cíl aktivity: Žáci ve skupinách popíší hudbu jedním přesně strukturovaným větným celkem podle daného grafu, přičemž aplikují své znalosti z oblasti větné skladby.

Hudební ukázka: Faunovo odpoledne (Debussy) -

https://www.youtube.com/watch?v=9_7loz-HWUM

Přínosy: Aktivita procvičuje učivo syntaxe, skladbu věty. Oproti běžnému analytickému přístupu, kdy žáci určují větné členy zadané věty, pracuje aktivita s opačným přístupem a žáci podle grafu větné stavby tvoří větu s použitím slov, která si předem napsali. Vznikají přesně strukturované věty charakterizující poslouchanou hudbu. Také vzniká propojení učiva syntaxe s učivem morfologie, konkrétně k propojení učiva o větných členech a slovních druzích a tím je poskytnut prostor k upřesnění pojmů v oblasti, kde často dochází k chybným konceptům.

Časová dotace: 25 minut

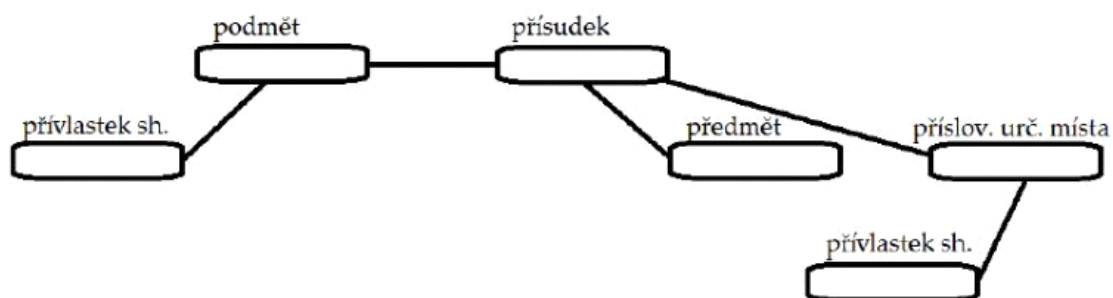
Organizační formy a metody: skupinová práce, poslech

Pomůcky: nahrávka, vytištěné grafy

Popis aktivity: Učitel rozdělí žáky do skupin po čtyřech, zadá úkol a pustí úryvek skladby *Faunovo odpoledne* Clauda Debussyho. Stručně popíše skladbu (autor – název – hudební sloh). Každý z žáků ve skupině má jiný úkol: jeden zapisuje podstatná jména, druhý přídavná jména, třetí slovesa, čtvrtý příslovce. Žáci si samostatně zapisují slova, která je napadají v souvislosti s vnímanou hudbou, charakterizují hudbu slovy zadaného slovního druhu. Poté učitel rozdá graf větné stavby, podle kterého mají žáci sestavit větu s použitím slov, která si zapsali. Zde je nutné, aby učitel přísně dodržoval rozdělení na slovní druhy a větné členy, aby nevznikly chybné prekoncepty totožnosti pojmů. Žáci mohou použít

i další slova, u nich musí určit slovní druh a postavení ve větné stavbě (například spojka není větným členem). Všechny věty jsou na konci aktivity zkontrolovány na tabuli.

Konkrétní zadání pro žáky: Při poslechu charakterizujte hudbu slovy těchto slovních druhů: podstatná jména, přídavná jména, slovesa a příslovce. Tato slova následně použijte při stavbě věty podle daného vzorce.

Příkladné řešení:

Zamyšlený faun pozoruje motýly na rozkvetlé louce.

Tuto aktivitu ověřoval učitel ve třetím ročníku Církevní SŠ v Plzni. Žáci se v hodnocení aktivity velmi lišili, někteří uváděli, že je hudba rušila a odváděla jejich pozornost, jiní byli naopak hudbou motivováni a hudba jim pomohla se uklidnit a soustředit. Věty, které vznikaly, se také lišily, objevily se ale velmi pěkné větné celky obsahující neobvyklá slovní spojení. Učitel v hodině uvítal aktivitu jako opakování.

Hudební diktát (pravopis)

Téma hodiny: Pravopisné cvičení

Cíl aktivity: Žáci zapíší text slyšené písně s důrazem na pravopisnou korektnost.

Hudební ukázka: Strašlivá píseň o neopatrné mlynářce (zaměření na vyjmenovaná slova po M) - Jana Rychterová - <https://www.youtube.com/watch?v=-LSefceV-jM>

Přínosy: Aktivita obměňuje běžné psaní diktátu, neboť text k zápisu nediktuje učitel, ale píše ho podle toho, co slyší v písni. Výsledky žákovských prací je možno hodnotit, pak je ale nutné stanovit podmínky hodnocení, především interpunkce, která je v případě zápisu textu písně problematická. Žáci jsou nuceni poslouchat text písně a zaměřit se na výslovnost, význam slov a slovních spojení i na členění textu, které je odlišné od běžných diktátů. Cílem aktivity je pravopisně správný zápis textu, žáci procvičují pravidla správného pravopisu a psaní problematických jevů.

Časová dotace: 25 minut

Organizační formy a metody: samostatná práce

Pomůcky: nahrávka, čisté papíry

Popis aktivity: Učitel rozdá žákům papíry a připraví je na aktivitu. Poté pustí hudební ukázkou. V tuto chvíli žáci jen poslouchají a nic nepíší. Po skončení poslechu pustí učitel ukázkou ještě jednou a tentokrát ji po každé frázi pozastaví, aby měli žáci čas zapsat text písně. Úkolem žáků je podle sluchu zapsat text písně pravopisně správně. Po dokončení takového poslechu pustí učitel ukázkou ještě jednou vcelku, aby mohli žáci provést kontrolu. Pokud je potřeba, mohou žáci ještě několik minut své práce kontrolovat. Práce je možno vybrat a hodnotit nebo kontrolovat přímo v hodině. V obou případech je ale nutné stanovit podmínky psaní interpunkce. Buď není interpunkce hodnocena, nebo má být zapsána podle pravidel psaní interpunkce v poezii, pak by i text měl být podle veršů a slok.

Konkrétní zadání pro žáky: Gramaticky korektně zapište text písně.

Správné řešení:

Poslyšte píseň s příchutí pelyňku, hořkou jak čarovný (čarovné) býlí,
o tom, jak mlynářka vypila lahvinku, co v trávě nechaly víly.

Mlynářka myslela, že získá krásu, náhodu šťastnou si chválí,

Jenže ten nápoj zbavil ji vlasů a víly se strašlivě smály.

Ref.: Neslyšně plyne voda kol mlýna, mlynářka vzlyká a ruce spíná,
hlavu má lysou jak lýtko, z neštěstí polyká plyn.

Očima blýská, do stolu tříská, nadávkou plýtvá, žalostí výská,
věší po mlýnici provazy z lýka, z lysiny padl na ni stín.

2. Učte se z toho, lidi i zajíci, lyže i medvědi z plyše,
můžete mít z toho, co neznáte, pořádnou paseku v břiše.
Nepijte nikdy neznámé lektvary, byť by je chystaly víly,
nevíte nikdy, co se v nich ukrývá, jaké to čarovné síly.

ZÁVĚR

Hudba provází lidstvo napříč celými dějinami a i dnes je nedílnou součástí naší kultury. Hudba se mění s generacemi a pro mnohé mladé lidi je identifikačním prvkem. Zejména nonartificiální hudba je úzce propojena s jazykem a řečí, a právě proto může být vhodným prvkem k využití ve výuce jazyka. Na tomto základu práce staví, když přináší aktivity zapojující hudbu do výuky českého jazyka a literatury. Hudební ukázky mohou žákům přinést motivaci, pomoci v rozvoji jazykových dovedností i rozvoji jejich estetického vnímání. Pomocí hudby se učivo českého jazyka a literatury dotýká zkušeností žáků, propojuje se s něčím známým, blízkým nebo naopak rozšiřuje obzory. Hudba probouzí kreativitu žáků při vlastní, především slohové tvorbě.

Práce nejprve stanovuje základ analýzou kurikulárních dokumentů, učiva českého jazyka a literatury a tematických celků vhodných pro využití hudby. Rozděluje výuku češtiny do tří oblastí – jazykové výuky, slohové výuky a literární výuky. Do tohoto rozdělení jsou pak začleněny didaktické aktivity. Výzkumná část práce přináší výsledky hodnocení slohových prací ve slohovém útvaru líčení inspirovaných hudebními ukázkami. Podle četnosti obrazných pojmenování, dalších jazykových jevů, využitých motivů a témat bylo zjištěno, že pozitivně laděná hudba byla pro žáky větší motivací k práci, neboť v nich vyvolala příjemnější představy vhodné k líčení než hudba ponurá a bouřlivá. Tato ponurá hudba naopak vyvolala v žácích pocity nervozity a neklidu, motivace k psaní byla nižší. Texty inspirované pozitivní hudební ukázkou lépe splňovaly kritéria líčení a byly objektivně kvalitnější.

Didaktické aktivity, které práce na závěr přináší, jsou sestaveny tak, aby v nich hudba nebyla ústředním prvkem, ale spíše průvodní pomůckou k dosažení určitého vzdělávacího cíle. Často se pracuje s textem skladby jako s didaktickou pomůckou, hudba sama pak působí jako aktivizační prvek. Mnohé z aktivit byly ověřeny v praxi, hodiny, v nichž byly tyto aktivity zařazeny, ověřili učitelé na třech školách různého charakteru. Někteří žáci pak potvrzovali, že je hudební ukázka motivovala k práci a pomohla jim zapojit se do aktivity, jiní uváděli, že je hudba v hodině spíše rozrušila a působila distraktivně. Učitelé uvítali změnu, kterou hudba do hodin přinesla, a potvrzovali její vliv na žáky.

LITERATURA

- ADÁMKOVÁ, P. a kol.: *Přehled středoškolského učiva českého jazyka*. Brno: Didaktis, 2015.
- ČAPEK, R.: *Moderní didaktika*. Praha: Grada, 2015.
- ČECHOVÁ, M.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: SPN, 2011.
- ČERNÝ, J.: *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 2008.
- HÁJKOVÁ, E. a I. HAVLOVÁ: *Kapitoly z didaktiky slohu*. Praha: Univerzita Karlova, 1993.
- HNÍK, O.: *Didaktika literatury: výzvy oboru*. Praha: Karolinum, 2020.
- HOLASOVÁ, T.: Pojetí českého jazyka a literatury v nových kurikulárních dokumentech. In: *Didaktické studie II. – Kapitoly z moderní didaktiky českého jazyka*. Praha: UK, 2005.
- JANEKOVÁ, J.: Komplexný rozvoj osobnosti dieťaťa v hudobnej výchove. In: *Kontexty hudební pedagogiky I*. Praha: UK, 2007.
- MARTINEC, I. a kol.: *Mluvnice, komunikace a sloh – Příručka učitele, český jazyk pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2010.
- MRŇÁK, M.: *Využití hudby v předmětu český jazyk na střední škole*. Diplomová práce. Plzeň: ZČU, 2007.
- MUŽÍKOVÁ, O. a kol.: *Odmaturuj z českého jazyka*. Brno: Didaktis, 2007.
- NOVOTNÁ, A.: *Nový český jazyk v kostce pro SŠ*. Praha: Fragment, 2019.
- POLÁK, M.: Vyučování mluvnice a komunikační výchova v historickém kontextu. *Metodický portál: Články* [online]. 07. 11. 2011, [cit. 2022-05-12]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/14183/VYUCOVANI-MLUVNICE-A-KOMUNIKACNI-VYCHOVA-V-HISTORICKEM-KONTEXTU.html>>.
- POLÁŠKOVÁ, T.: *Literatura – přehled středoškolského učiva*. Třebíč: VYUKA.CZ, 2005.
- POWELL, J.: *Emoční síla krásných zvuků*. Olomouc: ANAG, 2018.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha: MŠMT, 2022 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove->

[vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/#1-v-sou%C4%8Dasnosti-platn%C3%A1-rvp--](#).

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 75 – 41 – M/01 Sociální činnost [online]. Praha: MŠMT, 2020 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-stredniho-odborneho-vzdelavani-rvp-sov/obory-l-a-m/75-pedagogika-ucitelstvi-a-socialni-pece/>.

RVP G – ŠVP Církevní gymnázium v Kutné Hoře 79-41-K/81 [online]. Kutná Hora: Církevní Gymnázium v Kutné Hoře, 2022 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.cgym-kh.cz/studium/vzdelavaci-program/svp-2022.pdf>.

RVP G – ŠVP Společně branou poznání [online]. Blovice: Gymnázium Blovice, 2009 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.gblovice.cz/svp.php>.

RVP 75-41-M/01 SOCIÁLNÍ ČINNOST – ŠVP Sociální činnost. Plzeň: CIS Plzeň, 2022. Dostupné v kanceláři Církevní SŠ a ZŠ Plzeň.

SEDLÁK, F. a H. VÁŇOVÁ: *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2016.

SEDLÁK, F. a kol.: *Nové cesty hudební výchovy*. Praha: SPN, 1977.

TRPKA, V.: *Didaktika slohu*. Ústí nad Labem: UJEP, 2020.

Skladby a písně

DisneyMusicVEVO, 2022, Rachel Zegler, Ansel Elgort – Balcony Scene (Tonight), YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=o72zn8G-UYc>.

Jana Rychterová – téma, 2017, Vymydlena pisnicka (vyjmenovana slova po M), YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-LSefceV-jM>.

Jiri Kaspar, 2020, Ivan Mládek – Zkratky (4. 7. 1979), YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=q9cpNliGVSk>.

KRYŠTOF, 2015, Kryštof – Ty a já, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=2lx4vLeqL3U>.

Madhammu, 2009, Mozart – Requiem, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Zi8vJlMxQI>.

MotorheadHans, 2008, Vladimír Mišík – Stříhali dohola malého chlapečka, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=AMOVsU8H6mw>.

Poloshia, 2008, Claude Debussy – Prelude to the Afternoon of a Faun, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=97loz-HWUM>.

Prague Phipharmonic Choir, 2015, Ktož jsú Boží bojovníci, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FhPy0TdNu9E>.

Richard Brittain, 2010, Smetana – Moldau, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3G4NKzmfC-Q>.

Shou na Pervom, 2016, Lada Dnes, Ivan Mladek – Jožin z bažin, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=haWA22J8UuY>.

Symphony7526, 2015, Dvořák: Slavonic Dances op. 46 No. 1, YouTube video. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=mLIEzogowTQ>.

RESUME

Kunášková, Anna. University of West Bohemia. 2023. *Music as a Tool of High School Teaching of Czech Language*

Thesis supervisor: PaedDr. Jana Vejvodová, CSc.

The thesis deals with the connection between teaching the Czech language and literature with music. It points out the benefits of using artificial and non-artificial music in education with the help of didactic activities based on specific musical samples arranged in thematic units of the Czech language and literature curriculum. The activities are based on the analysis of framework educational programs and school educational plans, the Czech language curriculum compared with the literature focused on the curriculum of the state baccalaureate. The research compares the stylistic works of students of two comparable classes, who were given the same assignment with a different musical example. Based on the results of the research, assesses the influence of music on student texts. The thesis provides evidence for the inclusion of musical samples in the teaching of Czech in all three of its areas, i.e., in language education, style and communication education, as well as literary education. It shows that the teaching of Czech can be enriched by music.

KEY WORDS:

Czech language and literature education, music, psychology of music, didactics of Czech language and literature, didactic activities, artificial music, non-artificial music, style and communication education, language education, literary education

PŘÍLOHY

JARO

Mým tématem je slavnost jaro.

Hned při začátku prvních tónů se mi v hlavě vybaví krásně rozkvetlý sad plný ovocných stromů a rozsvícených květů.

Představuji si sad ležící mírně v kopci za malebnou vesničkou, ve kterém pobíhají malé radující se děti kvající různě hry. Slyším veselé úkřiky, ale i pláč a smutek, který stojí za každou prohranou. Slyším pilně včely opylující všechny květy, které v sadě jsou.

Mezi stromy vidím spokojené rodiče dohlížející na malé děti, v dálce pak ty, kteří se starají o své hospodářství na přilehlých polích.

V jednom okamžik pletých slyšela klid před bouří. Představuji si přibližující se mraky a dětské hlásky pomalu usichají. Bouře nastěží ani nepřijde a uhlav se rozkvetlým sadem obloukem.

Oblouha se vyjasní a je opět jasné modrá. Mezi stromy přilehlou děti a pokračují s tím, s čím stoučily předtím.

Pomalu se blíží západ slunce a děti se i sými rodiči vrací do svých domovů.

Jeden den koná, nový zase začíná...

5 slov

kráčí

~~Gradace, vrch, dialog, nastvání, krutost~~

Jaro: ozvládní, dialog, povídání si, tok vody, les

Les

Sám o sobě tichounce šumí, šepotá slabým hláskem, hláskem hlubokým. Napovídá ti, kam máš jít když se v něm ztratíš, ale sám nekričí, jenom šepotá. Nemá rád když na něj křičíš, neodpoví ti svou větou, jenom ti v dálce zopakuje na to, co ses ptal. Možná nezná odpověď na tvoji otázku nebo to není ten typ kamaráda, co by se chtěl zrovna bavit, ale při nouzi ti pomůže.

V hloubi duše je strašidelně temný, ale přesto záhadný a tajuplně dobrádušný. Zato napovrchu, můžeš vidět jeho nazečlenáky, zcela klidnou masku, vzbuzející dojem bezpečí a vzpomínek na dětství.

Když se však do něj zapře vítr, je jako změněn. Jde z něj strach už od pohledu na jeho masku, která předtím klidnou stránku.

150 slov

~~mladec~~

lesiček, porůdka, radost, práce, vyčítání

Lavo desičete

V jarním lesičku to už od rána žije. Prodáváček vzrušen cestičku, jenž je jemně
zasypan listin, žulicím, zpod ~~lesu~~ ~~lesu~~ klesá se na mě umírají drobné šišky modřin
a borovic. Když se blídn, zavírám se za mnou tmavá brána ze dvou smrků
a slon zblázně výhled z lesa ven. Bohužel cestou dle, zvedám malý les, se kterým
mě nejednou volal a já spěšně klesám slunečnicí paprsků, jenž ke mně promlouvá
skrze malé stromky v ~~to~~ slunečnicích hradbách strání. Ukazují mi malé, zelené
palcátky plné nově ~~vstávacího~~ ~~vstávacího~~ květů a housle vedle zase borovic, krevci
ale ještě bohužel není zlatý drobnými, & parlovými náhlednými borovic.

Na místo toho mezi malými křivkami sedí zřítko, kňouká na mě a já zase na něho.

Má ze mě smutek, má to naposled v ~~okně~~ ~~okně~~ sídle, černejch jeho kování křídla.

Ati se nepohyb a nechám ho v klidu odhalit prý; mezi tím obkuvji
opadl ^{podobující} ~~opadl~~ mravence, kteří si nosí obří kusy křídla do svého přepracovaného muzeí.

Ještě hlasně stavení mi sáhá skrze po kolená, a tak raději pokračuji prodáváček dle.

Vidím před sebou ~~vo~~ palcátce, je na něm ještě čerstvá rosa, ale to mi nevadí;
ulehnu do trávy a nechám jemná stěbla prolouknout mezi prsty, za usí,

& šimrají mě, úplně všude.

Na chvíli se svět zastaví, já hledím vzhůru na ~~to~~ ~~to~~ sprintující ^{berušky z modří} ~~modřin~~
a probídním se z náhlého žm.

jaro, radost, ptáci, slunce, příroda

JARO

Jaro. Po dlouhé zimě plní smůlku a mráz, se každý z nás vždy těší na jaro. Na období kdy se příroda začíná probouzet a s prvními hvězdičnými paprsky slunce a s prvním jarním deštěm se vše začíná probouzet. Všechno roste a vykvívá ze svých zimních pulech, ptáci začínají zpívat svými krásnými křídly, ptáci seely začínají sbírat první pyl a květin. Stromy ~~se~~ jsou plné krásných barevných květů a se nimi vykvívají první smetánky. ~~Všechno roste~~ Ze všech květů je se raduchem určitě sbírá mami jara.

Ráno už nejsou chladná a temná. Slunce vychází dříve a po jeho východu už vše oživa. Každý den už na něm slabá a krásnější paprsky, které potěší každého z nás. Na lednicích už modré obloze jsou vidět náčechraní, bílé obláčky s kterými si už hraje a pohybuje se daleko po obloze. Počítají večer, když už vše utichne, slunce nachází se červeně a pomalu začínají být vidět první hvězdy. Vše je klidné a na něm je krásně.

Kdo z nás by takhle všechno neměl rád? Myslíme se všechny takhle potěší! Jaro je jedno z nejkrásnějších období.

Bouře

Jedna kapa, jeden mráček, najednou bouře veliká. Nezastaví ji vůbec nic. Hromy, blesky, vítr bijí se nad námi. Stromy tančí ve větru nehonečnou polku, která ztratila dirigenta a nemá konce.

Silněji a silněji mračna se bouří. Jeden mrak tmavší než druhý, druhý zase větší než první. Napětí stoupá a stoupá a nic nezdá se být lepší.

Ale hele tu je paprsek slunha, svítí skrz všechny mračna. Probouval tu sed' plnou vřetel, strachu a zla. Kam mizí? Kam jde? Neodcházej. To ne. Kam se jen poděl? Je pryč.

Mraky se stahují zpátky. Blesky se vracejí a hromy začínají přibírat na síle. Je to vše zpátky, nic nepřestalo. Všechno se vrátilo zpět. Ještě v temnějším barvách než před tím. Už není cesty zpět.

Všechno to zlo, ten strach a temnota mne dohnaly. Nevím jak dál, co můžu dělat. Ani kousek štěstí v dáli nevidím, i kdybych ušla cestu trnitou, náročnou a dlouhou, bouře mne vždy dožene. Vždy bude silnější. Stala jsem se její obětí...

Ličení: Bouře

Rozkvetlou krajinu zahalil černý, bouřkový mrak. Praskající větvičky pod nohama utíkajících zvířátek z lesa připomínají valící se vozu. Silný vítr ~~potu~~ se proplétá větvemi stromů a je čím dál tím víc silnější. ~~a silnější~~ Ostří kapky deště hrají na listech různé melodie, stále hlasitější a hlasitější. Z toho nejtemnějšího mraku na obloze vystřelují blesky snažící se zasáhnout stromy. Voda v potoce stoupá a pádísí ~~se~~ po skalách až dolů do údolí. Snaží se jaksi uniknout té temnotě, netuší, že ji na půle cesty potká další hrůza. Strmý vodopád suná se do dále láme ... : potok. napil. ~~Shrně zaseleli kameny a popadané větve se na hranu chály dostane voda pomaleji.~~ Plavající větvičky a listy utáhne ~~ten~~ silný proud, přes kterého hlasité hučení ani nelze slyšet ^{větviček} volání o pomoc. ~~Do pr~~ Prudkým pádem se po celém lese rozezná šplouchání vody. Je slyšet mírnější šum, proud utíká dál, po krajíně, stále uniká před temnotou a ve spěchu a napětí hledá místo úkrytu. Spadlý strom proud porazí a zpomalí, ^{146.} až ho voda přetlačí a vezme na útek s sebou.

Najednou lze cítit už mírnější váněk a méně hlasitý zvuk, spíše jen bříkání kapek deště po pavčinách. Rozrušený vodopád utíchl a nad korunami stromů se temnota rozpustila jak mlha. Za mráčky vysutá sluníčko přitáhne ptáčky, kteří vylezli ze svých úkrytů.

Bouře na moři

Pokud se mi při poslechu vytavil obraz, byl to jistě obraz lodí soužene' mořskou bouří. Zaposlou-
chejme se do tónu a vidíme přiběh' námořníků' hledajících slávu a zlato, říjících dobrodružství.

Tóny jsou bouřlivé', stejně jako rozbouřena' voda. Vlny naraží' do příbře' dřevěné' lodě, jako by toužily
ji rozbit' na nejmenší' kousky. Nebe je zataženo černými mračny, ze kterých tu a tam jako hadi vyběh' blesky.
Hromy buračejí' a doplňují' tak ~~zvuky~~ ^{zvuky} moře, stejně hluboké' jako je ono samo.

Na lodi je živo, námořníci' se snaží' ustát' kůžky bouře a ve svých úkolech jsou rychlejší' než hlesky
na obloze. Jsou již znavení', kruhy pod jejich očima jsou černější' než noc, jejich ruce a nohy užší' než větévka.
Jejich myslí' a nálady jsou stejně potměná' jako počasí', ale jejich odhodlanost jim dává' sílu stejně velkou
jako ta vodního zivlu.

Bouře jako kdyby začala utíchat, vlny se uklidnily. Ale temné' moře skrývá' zradu. Nacházejí' se v oku bouře,
které' sklíží' na ně a na jejich naději. ~~Asi~~ Uršem ta je klamem. Bouře opět halí' lod' do svého pláště, vlny
jsou jistě chytřejší' než proud km. Černá' mračna jako by zakryla veškerou naději' námořníků', Do všeho se přida'
prudký' víchr, který' s radostí' trhá' bílé' plachty jako okvětní' listy sedmicípásek. Vše je tak divoké', tak nezhrohtitelné'
~~Bez~~ Vlny jako sluhové' Poseidona se snaží' získat' námořníky' a vtáhnout' je do temných mořských hlubin.

Štěš' se jako alaty' provaz přiblížilo k námořníkům. Přišla pomoc ve formě' bládné' zátky. Námořníci' slavi'
svou výhru, výhru života nad smrtí'. Jejich obličejí' se rozzaří' jako ~~slunce~~ slunce vycházející' nad pevninou.
Ale stejně jako slunce i jejich mysl zahalí' mrak. Pokud chtějí' dosáhnout' své' slávy' slávy a nemrtelnosti, budou
se muset utkat jistě' s mnoha takovými bouřemi.